

ՕՐԱԳԻՐ ՉԻՒՌՆԻՍ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀՈՒՍՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՌԻՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉԻՒՌՆԻՍ ԴԱՐԱԹ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1877

ԹԻԻ 1078

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Պատերազմական լուրքն ըստ մեծի մասին հա-
կատական են և չափազանցութեամբ հրատա-
րակելով, ի Ռուսական աղբերոց բղխելով տեղե-
կութիւնքն խոշորացուցիւ նկատեալ և նկարա-
գրեալ են զվերջին յաղթութիւնսն Ռուսաց բա-
նակին Ասիոյ մէջ և զյառաջագիւծութիւնսն Եւ-
րոպոյ մէջ, զորս կընթեռնուիմք յէջնս եւրո-
պական լրագրաց: Այսու ամենայնիւ Բ. Դուռն
որ արդէն որոշած է 300,000 օգնական զօրք
ևս ժողովել և որոյ սպառազինութեան համար
այժմէն հարկաւոր եղած պատրաստութիւնքն
ի գործ կըդրուին, Բ. Դուռն, կըսեմք, որոշած
է այնպիսի հօդ կացութեան մը մէջ դնել փու-
թով զգորգաբանակ իւր, որպէսզի կարող լինի
փառաւոր վրէժ առնուլ ի Ռուսական զօրաց ի
փոխարէն փոքրիկ յաջողութեանցն՝ զորս կրցան
ի ձեռս բերել ի վերջին աւուրս:

Մինչդեռ օսմանեան կայսերական կառավա-
րութիւնն և բոլոր ժողովուրդն այսպիսի հայ-
րենասիրական եռանդեամբ բորբոքեալ են,
իւրոպոյ տէրութիւնք ի մարդասիրական ըզ-
րացմանց շարժեալ և կամելով դադրեցնել զա-
րկնահեղութիւնն, փորձ կըփորձեն հաշտութե-
աւարկութիւններ բնեւո պատերազմող տե-
րութեանց: Բայց ըստ մեզ՝ տակաւին հաշտու-
թեան ժամանակն հեռու է և փոխադարձ հա-
մաձայնութեան դժուարութիւնքն անյաղթելի
փանդի ոչ գոյ տարակոյտ թէ Ռուսիան՝ իւր վեր-
ջին յաջողութեանց վերայ յենլով, ծանր պա-
հանջմունք պիտի ընէ: մինչդեռ կայսերական
կառավարութիւնն, ցորչափ որ ապահով չլինի
թէ իւր երկրին ամբողջութիւնն և իւր անկա-

խութիւնն անվնաս պիտի մնայ, որոշած է ամե-
նին բանախօսութեան չմտնել:

Թէև այս օրինակ են հաշտարարութեան
դժուարութիւնքն, բայց և այնպէս իւրոպոյ
տէրութիւնք համաձայնեցան ձեռնամուխ լինել
բարեկամարար այս դժուար գործոյն, և առա-
ջարկութեան նախաձեռնութիւնն խտալիոյ կա-
ռավարութեան յանձնեցին, օգնականութեամբ
Գերմանիոյ և Անգլիոյ պետութեանց: Ի պա-
հանջել հարկին, Գաղղիան և Աւստրիան ևս
գործակից պիտի լինին այս խաղաղասիրական
գործոյն: Կըսեմք թէ Կ. Պօլսոյ իտալիոյ դես-
պանն արդէն հաշտարար առաջարկութիւն մի
ըրեր է Բարձրագոյն Դրան և խաղաղասիրական
բանախօսութիւնքն կըշարունակեն յերկուց
շաբաթուց հետէ, որոց մասնակից կըլինին Գեր-
մանիոյ և Անգլիոյ դեսպանքն իրենց խոհական
յորդորանօք և բարեկամական խրատներովն:

Ըստ Փոփոք լրագրոյն հռչակաւոր քիւ Չարի-
ֆի սեղանաւորն, որոյ Բարձրագոյն Դրան հետ
ունեցած յարաբերութիւնքն յայտնի է ամե-
նուն, դաղղիացիի մը պնդեր է թէ մինչև մէկ
ամիս հաշտութիւն պիտի լինի: Գաղղիացին ա-
սոր հակառակ դադափար յայտնելուն վերայ՝
գրաւ դրեր են մէջերնին՝ այսինքն եթէ մինչև
մէկ ամիս հաշտութիւն չլինի, դաղղիացին 500
լիւա պիտի տայ քիւ Չարիֆին: Իսկ եթէ ընդ-
հակառակն տեսնուի, քիւ Չարիֆին 5000 լիւա
պիտի վճարէ դաղղիացիին:

Եթէ այս գրաւագրութիւնն ստոյգ է, մեք
կըբարեմաղթեմք և կըփափաքեմք որ քիւ Չա-
րիֆի մեծանուն սեղանաւորն շահի: Բայց ըստ
ամենայն երևմանց կարծեմք թէ պիտի կորու-
սանէ զգրաւն իւր:

Վասնզի յայտնի բան մըն է, որ Բլէյֆուայի դի-
մագրութիւնն երկարատե պիտի լինի ի պատ-
ճառս պաշտպանութեան օնորման: Հօգոյ ամիս-
ցաց, զորս օսմանցիք շրջապէս ի մի քանի ամիսոց
հետէ. բայց յայտնանէ սննդեան պաշտրքն և
բազմամթերք տուտ են յիշեալ բերդաքաղա-
քին մէջ: Ասիոյ մէջ Գարսի բերդն ևս, ուր ա-
մեն կերպ պաշարքն բաւականապէս կըտնուին,
երկար ժամանակ կրնայ դիմանալ Ռուսաց պա-
շարմանը, եթէ անհրաժեշտ թէ օսմանեան զօրքն
չյաջողին հաղածելու զթշնամին: Այս ամեն
պատճառաց համար մեք չեմք յուսար թէ Եւ-
րոպոյ տէրութեանց ջանքն ի մասին հաշտու-
թեան՝ շուտով յաջողի:

Ի Կ. Պօլսոյ Նոյեմբեր 6էն (ն. 8.) արձակեալ
թերագիր մի կըժանուցանէ թէ մեծ ճակատա-
մարտք տեղի ունեցեր են Կարնոյ առջև կերա-
կի և երկուշաբթի օրերը՝ այսինքն նոյն ամիսոյն
4ին և 5ին (ն. 8):

Կայսերական հրամանագրով, Բէդէրսպոլի
օսմանեան նախկին դեսպանատան խորհրդոյ
քարտուղար Միհրան Էֆէնտին՝ միւսնոյն պաշ-
տօնիւ ի վէճնա պիտի երթայ:

Մեր նախնիքաց թուով սխալմամբ գրած եմք
թէ Պէրլինի օսմանեան դեսպանատան առաջին
քարտուղար կարգեցաւ վսեմ վահան Էֆէնտին,
փոխանակ՝ Օհան Էֆէնտի գրուցելու:

Աթէնքի օրագիր մի, Է. Լ. ԼէնիՍՄ անուն,
կըսէ թէ նախարարաց խորհուրդն որոշեաց տա-
րեկան 12,000 տրախմի օգնութիւն մի ընել ի
նպաստ ծախուց աղգային Մեծ-Դպրոցին Ֆե-
նէրի որ ի Կ. Պօլսոյ:

Կ. Պօլսոյ լրագիրք կըժանուցանեն թէ
Աւստրո-Հունգարիոյ Միջերկրական նաւատոր-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

Պարժանաց կաղեալ զթաղ ով որդեսէր մայր ճեմարան,
ժպիտ քաղցր ի դէմք անոյ՝ մեծ ցնծութիւն ած յերևան,
Ձի այսօր արժան եղեր մայր յորընդիւ մանկանց հայկեան,
ի կալկաթա քաղաքի դու եղեր մայր ճեմարան:
Ի բաշխել զքաղցրածաշակ կաթն մաքուր աղին ուսման,
Ուսման որ զերթ արեգակն ոսկեծածանչ լուսոյ աղբիւր:
Միւռէ զմեօք չող տիրական անշամանդաղ նշուից սուր,
Որով մեր ի մտաց բնաւ արտահայած դնան փախլին:
Մթութիւն տգիտութեան և աղօտ ստուերք աշղամշին:
Քաղցրիկ մօրդ զինչ ցնծառիթ մեծ բերկրութիւն ուրախական,
Քան ի տես քոյ մեր մանկանց, ի խնդրի ճոխ դանձու ուսման,
Բաղմաբոյր յայս գարաստան ծաղկանց ուսման՝ գործելմեր արար
ժիրաթիր զօրէն մեղուաց որք զանուշակ ծծեն զնկտար:
Պարուրեալ ձագուց հանդէտ վանդ մանկունք ընդ թեօք քոյ,
Խնամ ածես բաշխես մտաց զպէտս համայն մեր և մարմնոյ:
Ո՛րքանի առաքինիք և դրուատից արժան լիցին
Նորա որք ոչ աննախանձ վառեալ ի սէր ազգի լեզուին
Շքեղ զայս շտեմարան ուսմանց մանկանցս մեղ հիմնեցին,
ի պարծանս և ի շերտ սէր հայկազնից մերոյ ազգին:
Համակեալ իմ ի զգացումն խրախուսելի ձայնեմ բարբառ,
Ով մանկունք իմ դասակից որք կայք հեռի յաշխարհ ի տար,
ի գրկաց թէ և լքեալ սիրալիր մօր մեր կաթոգին,
Այլ կամք աստ ընդ խնամով քաղցր որդեսէր ճեմարանի
Ի մի սիրտ երախտադէտ հապա մանկունք, մեր միաբան
Չմաղթանս վեր ուղղեցուք յերկնական գահ երէքսրբեան,
Ձիշատակ օրհնել սրբոց բարերարաց մերոց համայն,
եւ ցօղել զողորմութիւն յուսումնարանս գիտութեան:

Ի Սինգապուր, 3 Ապրիլ 1877
Թորինեալ աշխատասիրութեամբ
Հապր Բ. Ծապրուրի,
Մի յաշակերտաց յիշեալ ճեմարանի:

Տէր Եփէմ Գաբրիէլի Իսախան Կահանայի Լ'Արմէնի ըստած
աշխատասիրութեան վրայով:

Թէպէտե ամիս հիմակ ատեն ատեն հայերէնագէտ անձինք ծագե-
ցան եւրոպացիներուն մէջը, այսինքն անգղիացիներուն, դաղղիացիներ-
ուն ու գերմանացիներուն մէջը, որոնք Հայոց ազգին վրայ կըբա կըբա
ծանօթութիւններ տուին, բայց շատերը մեծամեծ սխալմունքներու մէջ
լինկան բաւական տեղեկութիւններ չունենալով մեր լեզուին ու մեր ազ-
գին պատմութիւններուն: Այլ արժաւ տէր Յովսէփ Գաբրիէլի թուն
խտալացի գիտնական քահանան, շատ երևելի եղաւ անոնց մէջը, շատ
դերազանցեց զանոնք, ճիշդ տեղեկութիւններ տալով եւրոպոյ մեր
ազգին վրայօք, Լ'Արմէնիա ըստած իրեն աշխատասիրութեան մէջ, զոր
իտալերէն լեզուով 1842ին Ֆրիէնցէ քաղաքը տպած, ու Սարտենիայի
թագաւորին նուիրած է հայասէր հեղինակը:

Գերապատիւ տէր Բ. Գաբրիէլի թիւն տառնալորս տարիէն աւելի վեհե-
տիկի արժանաւորով Միլիթարեանց սուրբ Ղազարու վանքը յաճախե-
լով, բաւական ժամանակ ունեցաւ կատարելապէս սորվելու մեր լեզուն
ու ընդարձակ և զանազան տեղեկութիւններ ստանալու Հայոց պատմու-
թեանը վրայ, աչքէ անցունելով յիշեալ Աստուածագետ Գաբրիէլին
բոլոր գրքերը: Ուրտեղ 2500 հատորէն աւելի ձեռագիր հայերէն գրքեր
կան: Նաև շատ հարկաւոր ծանօթութիւններ ստացած է եւրոպայի զա-
նազան երևելի մատենադարաններէն, ուր որ շատ հայերէն ձեռագիր
գրքեր կըգտնուին:

Լ'Արմէնիա ըստած պատմական գրքին մէջը բանիւրուն և բարեսէր
հեղինակը, անհերքելի ապացուցութեամբ կըյայտնէ, թէ Հայոց ազգը
աշխարհքին առջի ազգն է, թէ Հայաստանի մէջ եղաւ կրկին աճումը
մարդկային սեռի: Այսինքն նախ՝ Ադամէն, ետքը՝ Նոյն: Եւ թէ զա-
նազան դիտութիւններ, նախ և առաջ Հայաստանի մէջ ծաղկեցան:

Նմանապէս անփափաքի վկայութիւններով կըհաստատէ թէ Հայոց լե-
զուն՝ Ադամայ ու Նոյի լեզուն էր: Աս ճշմարտութեանը վրայ գրած
յօդուածը հեղինակին, թարգմանելով կըհրատարակենք, հասարակու-
թեանը միտքը ալ աւելի դիւրութեամբ համոզելու համար:

Մինչև հիմակ շատ աշխարհագիրներ գծագրեցին Հայաստան աշխարհը,
ու նորէն ևս ճամբորդութիւններ կընեն և Հայոց այժմեան վիճակին
վրայ ալ կըօտոնեն: Բայց խիստ հարեանցի կերպիւ ու նախապաշարմունք-
ներով կըգրեն և ոչ ճիշտ ըննողութեամբ, ու Հայաստանի տարածու-

ԱՐՁԱՅԻՆ

միջին հրամանատար տ'Օրսէ Պարրի ծովագետն՝ Մէճիտիէ կարգին երկրորդ աստիճանի շքանշանաւ պատուեցաւ 'ի վեհա. Սուրբանէն :

—Քաղաքիս էՆԱՐԱՍԻԱՆ լրագրոյն Հոկ. 19-31 թիւէն կիմանամք թէ մեծաշուք Տիւսթեր գաղղիացի ճարտարագետքն, որք մեծամեծ շինութեանց ձեռնարկութեամբք իւրեանց արդէն երեւելի հանգիստացեալ են, 'ի նորումս յանձնառու եղեն ճէնովայի նոր նաւահանգիստին շինութեան աշխատութեանցն, որպէս և Դուլոնի զինուորական նաւահանգստին շինութեանք : Մօսիւ Լուի Տիւսթ ասյ կրկին շինութեանց հոգաբարձութիւնը պիտի ընէ՝ իրեն զգնական ունենալով գմտիւ Ժոզէֆ Տիւսթ, որ շինութեան վրայ զգալի ազդեցութիւն ունի, որ իւր ազնիւ բնավորութեամբն և իւր քաղցր կենցաղավարութեամբը պատուական յիշատակներ կը թողու : Եղիպտոսի բարձրա. Խըտիլի՝ յօգոստա. Սուրբանէն իրեն շնորհեալ իշխանութեամբն, բարեհաճեցաւ Օսմանիէ կարգին երրորդ աստիճանի շքանշանաւ պատուել գմտիւ Տիւսթ—Պէյ (էլզէար Տիւսթ) : Ուրիշ հրամանագրով մի՛ Եղիպտոսի փոխարքայն Մէճիտիէ կարգին երրորդ աստիճանի շքանշանն շնորհեց մեծաշուք մօսիւ Լուի Տիւսթին :

Քրքաղաքէն գովեստներ կը գրեն մեզ նոյն քաղաքին գայմագամ մեծաշուք Յէհիմ—Պէյին խոհական կառավարութեան վրայօք. որ իւր մարդասէր բնավորութեամբ և իւր կենցաղագիտութեամբը յայտնած է, այժմեան տաղանաւալից ծանր պարագայից մէջ, հաստատուն պահել միշտ զհասարակաց անդորրութիւնն և զպահպանութիւնն. որով Քրքաղաքի բոլոր ազգաց համակրական սէրն և գոհունակութիւնն 'ի ձեռս բերած է :

Երեւալ քաղաքին բնակիչքն՝ փափաքելով զերախտագէտ զգացմունս իւրեանց յայտնել մեր գաւառին վայր վսե. Սպարի փաշային՝ որ այսպիսի բանիքուն և քաղաքագէտ կառավարիչ մի (գայմագամ) յուղարկած է իրենց, և միանգամայն նոյն գայմագամէն ունեցած իրենց կատարեալ գոհունակութիւնն յայտնելու համար՝ յատուկ յայտագիր մի (մահզար) յուղարկեցին այս շաբթու մեր վսե. վարիին : Կըլսեմք թէ այս յայտագրոյն ներքե 700էն աւելի ստորագրութիւնք կը գտնուին, որ Մահմէտական, Յոյն, Հայ և Հրէայ քաղաքացւոց ստորագրութիւնքն են :

Թիւնը շատ փոքր կը գնեն՝ որնոր անոնց գրածէն խիստ աւելի է, ինչպէս որ կը հաստատուէ արժաւ. տէր Յովսէփ Քարէլլէթիին. որուն ազնիւ երկասիրութիւնը յիշալի մեծ գովութեան արժանի է. ուստի թէ Եւրոպայի գիտնականները և թէ մեր ազգին ուսումնականները մտերիմ երախտագիտութիւն կը պարտաւորին անոր. որովհետեւ թէ Հայոց և թէ Եւրոպացւոց մէջը յիշեալ գիտնական հայասէր անձը առաջին հանգիստացաւ, որ ճիշդ ու անթաւալ տեղեկութիւններ տուաւ Եւրոպայի Հայոց ազգին վրայ, որնոր մինչև հիմակ կատարելագոյն չէր ճանաչեր :

Տ. Հ. Թ. Սաւալանեանց :

Քաղաքականութիւն :

«Չկայ մէկ ազգ մը որ իւր լեզուին հնութիւնը ապացուցանելու ջանք չընէ, ու մասնաւորապէս ուրտեղ որ Արեւելեան լեզուներուն վրայ խօսք կըլլայ, երբեմն մէկը երբեմն մէկալը կը հաստատեն աշխարհքիս առաջին լեզուն ըլլալը : Երկար ժամեր գրուեցան աս բանիս վրայօք, ու որ բանիքուն անձը արդեօք չգիտէր : Բայց մէկը հոգ չտարաւ Հայոց լեզուն քննելու. մանաւանդ թէ գտնուեցան անանկ մարդիկ որ ըսին թէ երբայեցւոց լեզուն առաջ եկած է (հայերէնը) :»

4) Տես կայմէտի Ծննդոց մեկնութեանը մէջ. գլ. 11 համար 7 : Իրաւ որ ծիծաղելի է ան մարդուն կարծիքը, որ կը հաստատուէ թէ հրէից լեզուն էր առաջինը բոլոր աշխարհիս մէջ. վասնզի հրէից լեզուն ստուգապէս չկրնար գոյանալ իր ազգէն առաջ : Կըլնայ մի արդեօք մէկ լեզու մը առաջ ըլլայ՝ հոյն լեզուն գոյացող ժողովուրդին :

Կ. Պօլսոյ ազգային լրագրաց մէջ կընթեռնուի թէ ամառս Տիւս ամենապատու տէր Ներսէս Ս. Պատրիարքին տօնախմբութեան առթիւ Բարձրագոյն Դրան կրօնական գործոց անուան 'ի կողմանէ Մեծ—Եպարգոսին և արտաքին գործոց նախարարին շնորհաւորութեան գնացեր է Նորին Արքայութեան, իբրեւ Թուրքիաբնակ Հայոց հոգեւոր Հովուապետին :

—Սրբազալեան մահտեսի Յակոբ և մահտեսի Յովսէփ Կիւրճեան Եղեարք որք իրենց բարձր կարգութեամբը պատու կը բերեն Չմիւռնայի ժողովրդեան, բարեհաճեալ են տաան հարկերնոց թղթագրամ շնորհել 'ի նպաստ Կ. Պօլսոյ հիւանդանոցին :

Յայտ ազգասիրական բարեգործութիւնն հեռեւեալ կերպիւ կը յիշատակէ Կ. Պօլսոյ Փիլիք լրագրիւն :

«Հիւանդանոցի պատուարժան հոգաբարձութեան Կոլմանէ շնորհակալութեամբ կը հրատարակուի, թէ Չմիւռնայ ազգայիններէն մեծա. Սրբաթաղեան Յակոբ և Յովսէփ Կիւրճեան որք իրենց բարեգործութեամբքն արդէն ծանօթ են ազգայնոց, այս անգամ տասը հատ հարկերնոց թղթագրամ շնորհեցին 'ի նպաստ խղճալեաց ազգային Հիւանդանոցին :

Ազգարեւ, Սրբազալեան եղբարք այս օրերս առաւել բարձր ի գլուխ կը հանդիսանան, թէ Չմիւռնայի մէջ իրենց ձեռնարկած մեծագործութեանքն, և թէ ուրիշ առաքինական աւարքներով, և միանգամայն նախանձելի օրինակ կընծայեն մեր ձեռնհաս ազգայնոց :

—Կ. Պօլսոյ Լիվլէթ ՀիւրէլէՍ օրագրոյն մէջ կ'ընթեռնուի :

«Յերեկ երեկոյն Հայոց կղերին մի քանի անգամքն և աշխարհական գիտաւորք ժողովեցան 'ի տուն գերաւ. Հասունեան Արքեպիսկոպոսին 'ի Բէրա, համաձայնութիւն մի հաստատելու համար 'ի մէջ Քիւրճեան և Հասունեան կուսակցութեանց : Այս վերջին կուսակցութեան անգամքն առաջարկեցին իբրեւ միակ պայման միութեան, ճանաչել և ընդունիլ զՀասունեան գերապայծառն իբրեւ հոգեւոր գլուխ կաթողիկէ Հայ ժողովրդեան : Թէ և որքն որոշումն մի տեղի չ'ունեցաւ երեկուան ժողովոյն մէջ, այսու ամենայնիւ կը յուսացուի թէ անյապաղ համաձայնութիւն մի պիտի հաստատուի 'ի վերայ այս հիման, ըստ որում յիշեալ երկուց կու-

«Չարմանալու չէ թէ ինչու արդեօք ուսումնասէր անձինք ամենեւին չեն յիշատակած Հայոց լեզուին հնութիւնը, և ոչ թէ չգտնուեցաւ մէկը որ ապացուցանէ զայն առջինը ըլլալ կամ գոնէ մէկը : Քրիստոսի թուականէն ետքը բոլոր գործերուն մէջ միայն 18 կամ 14 հոգի կը գտնուին ուրիշ ազգերէն որ աս լեզուն սորվեցան, որոնցմէ երկուքը կամ երեքը միայն կը ճանաչային այն լեզուին քանի մը հեղինակները : Ինչպէս ուրեմն Եւրոպայի ուսումնասէրները պիտի գրէին, որնոր իրենք չէին գիտեր :

«Ամէն մարդ գիտէ՝ որ մարդկային առջին լեզուն, 18 դար շարունակ ծառայելէն ետքը մտքի խորհուրդները յայտնելու համար, վրայ եկաւ լեզուաց խառնակութիւնը : Այս բանը կը ստուգէ Աստուածաշունչը : Արդ՝ լեզուներէն և ոչ մէկը, (որոնք խօսուեցան ու կ'խօսուին մինչև հիմա երկրիս վրայ) : Հայոց լեզուն 'ի զատ, կընայ պարզիլ թէ իւր լեզուին սկիզբը՝ Սէնաարի դաշտին մէջի աշտարակայինութեան ժամանակէն առաջ է : Աս կ'ըլլալի մէջ թէ որ մէկը հակառակը խօսի ուրիշ որեւիցէ լեզուի մը կողմնասիրութիւն ընելով, իմ գործքս պիտի ըլլայ ապացուցանել թէ Հայոց լեզուին սկիզբը աշտարակայինութեանն չէ, ուր տեղ ուրիշ լե-

վրդին գոյանալի : Արդ՝ հրէից ազգը Աբրահամէն սկսաւ, ու ամէն մարդ պիտի որ Աբրահամ քաղաքացի էր. ուրեմն հրէից լեզուն զկրնար առաջինը ըլլալ, աշխարհիս : Դոյնպէս կը վայր ըսել քաղաքականին համար, որնոր մէկ ազգի մը լեզուն էր, Աքեմարի դաշտին մէջ ստացուած լեզունքս խառնակութեանէն ետք :

սակցութեանց գլխաւոր անդամքն յօժարամիտ են փոխադարձ զիջումներ ընել իրերացի :

Փիլիք լրագրոյն Հոկ. 19 թուոյն մէջ զհետեւալ ազգային երկու յօդուածսն ընթեռնուի : Կարնոյ գերաւ. Առաջնորդէն Սեպտեմբեր 29 թուով ընդարձակ տեղեկագիր մը այս օրերս Պատրիարքարան հասած է, յորում յակնէ յանուանէ նշանակուած են Պայագիտի վիճակին մէջ անցեալները քիւրտերէն սպանեալ, և վիւրադուրեւելով կամ վախճալով մեռնող մեր ազգայինները : Ընդամենը 186 հոգի սպանուել են 103 հոգի վիւրադուրեւելով կամ վախճալով մեռել են, և 1344 հոգի ալ այլևայլ կողմեր ցրուել են : Իսկ նիւթական կորուստն խիստ շատ է ըստ տեղեկագրոյն :

Նորին Գերապատուութիւնը խոստացեր է՝ Արաշկերտի և Բասենու վիճակաց ազգայնոց կուսեան ու զնասուց վրայ ալ մանրամասն տեղեկագրել : Վերոգրեալ թիւերէն գիւրդին մեկաբերել, թէ յառաջագոյն լուծածները չափազանցութեան արդիւնք են :

—Քանի մը շաբաթ յառաջ փութացինք դու չուրեմաք ծառայանել, թէ հայկազեան Կաճառ անունով բանասիրաց ժողով մի պիտի կազմուի, հրաւիրանօք ազգային Մասնադարանի ընկերութեան՝ որ բաւական ժամանակէ հետէ հաստատուած է Ղալաթիոյ կեդրոնական վարժարանին մէջ, և Ուսումնական Խորհրդէն վաւերացեալ : Արդ՝ կիմանամք, որ յիշեալ Կաճառն առաջին նիստը պիտի ընէ առաջիկայ կիւրակէ օր Ղալաթիա մասնադարանի սրահն :

Այս կաճառին հետագոտութեանց առաջնապիտի ըլլայ ամենայն ինչ՝ որ հայութեան անցելոյն և ներկային կը վերաբերի. այսինքն՝ հայկազեան լեզու, Գաւառական բարձրագ. Բաղդատական լեզուագիտութիւն, Մատենագրական պատմութիւն, Ազգային պատմութիւն, Հնագիտութիւն, հին և նոր սովորութիւնք, Դրամագիտութիւն, Դիցաբանութիւն, Աշխարհագրութիւն, Բնական պատմութիւն, Արտեւսագիտութիւնք և այլն :

Ամենայն եռանդեամբ կը բարեմաղթեմք այս ձեռնարկութեան յաջողակութեան համար, որ ազգային յառաջագիտութեան շինուածոյն անկեան վէճն պիտի ըլլայ : Կըմաղթեմք, որ ուրիշ շատ մը այսպիսի ձեռնարկութեանց կարգը շանցի, ասուպի պէս երեւին ու անհետիլը մէկ ըլլալով :

Հոգնեցր ծնան, այլ մարդոյն գոյութեանը հետ ժամանակակից է : Այսինքն Հայոց լեզուն նոյնն է որ ջրհեղեղէն առաջ կը գոյուրցուէր, և հետեւապէս Արամայ լեզուն է, որնոր առանց մէկ փոփոխութեան մը անեղծ պահուեցաւ միշտ նաւ ընդհանուր ապականութեանը մէջ : Ուրեմն կարգաւ ցուցնելու համար նախ պիտի ըսեմ, թէ Նոյի լեզուն փոփոխութիւն մը չի կրեց ընդհանուր խառնակութեան ժամանակը. և ետքը պիտի ցուցնեմ թէ այս լեզուն Հայոցն էր, կամ յատկապէս ըսելով՝ հայկական : Աս պարէզ կը կանչեմ որեւիցէ ներհուն գիտնականը որ ըսածիս հակառակը ըսէ ու սուտ հանէ անդրդուելի հաստատութիւնը այն ապացոյցներուն՝ որ հիմա հոս մէջ պիտի բերեմ, ու կը հրաւիրեմ զանի, թէ որ կընայ նէ, թող զօրաւոր ու հաստատուն փաստերով ցուցնէ թէ որ լեզուն Հայոց լեզունն առաջ է :

Յօդ. — Ե. Ա.

Նոյի լեզուն ամենեւին փոփոխութիւն մը չի կրեց լեզուաց խառնակութեան ժամանակը :

«Աստուածաշնչի վկայութիւնը յայտնապէս կը ցուցնէ սեղ թէ լեզուաց խառնակութիւնը պատիժ մըն էր անոնց դէմ, որոնք Սէնաարի դաշտին մէջ պատրաստուէր էին քաղաքը ու բարձր աշտարակը շինելու, ուրտեղ մտնելով աղատին Աստուծոյ բարկութեանն, թէ որ ուրիշ անգամ մին ալ ջրհեղեղ գալու ըլլայ նէ երկրիս վրայ : Ծննդոց մէջ կը կարդանք, թէ աս յանդուգն գործը չսկսած, Բաբել երկիր մէկ

Կըլեմէք Թէ Կեդրոնական ազգային վարչու-
թեան նորակազմ Տնտեսական խորհուրդն՝ ազ-
գային անտուկին այժմեան նեղ վիճակին դար-
ման մի մատուցանելու նպատակաւ, որոշեր է
60.000 բաժնից վերայ 2 դուրուշնոց վիճակահա-
նութեան տոմսակներ վիճակահանութեան հա-
նել. և այս միջոցաւ 120.000 դուրուշից հասոյթ
մի գոյացնելով, ի նոյն գումարէն 20 000ը քա-
ռամեայ ժամանակի մէջ երեք անգամով վի-
ճակահանութեան դնել:

Կըհաւատեն Թէ Տնտեսական խորհուրդն՝
ազգային փառաքանի ժողովոյն ներհայացնե-
լով զայս ազգագուտ առաջարկութիւն իւր, նո-
րա հաւանութիւնն ստացեր է:

Մեծարգոյ Մոմճեան Պետրոս Էֆէնտի ու-
սումնական երիտասարդն, որ յամաց հետե
կարնոյ կուսակալութեան խորհրդոյ քարտուղար
և թարգման էր, յերկրեց շարաթուց հետե ի
Գոլիս վերադարձեալ է ի տեսութիւն ըն-
տանեաց խորոց:

Ձհետեալ ծանուցումն ընկալաք յազգային
Պատրիարքարանէ Կոստանդնուպօլսոյ, առ ի
հրատարակել զայն յէջն ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
Ազգային Կրօնական Ժողովոյ

Ձմեռնիոյ Առաջնորդ գերաւոր Մերքիսե-
կի Ծ. վարդապետ Մուրադեանի 24 Սեպտեմ-
բեր ամսով իւր մէկ տեղեկագրին նայելով, առ-
կէց 14 տարւոյ չափ յոռա՛ Վանայ Խաչ—փո-
ղան թաղէն Պոլիկիկեց Աստուր անուն մէկը
Վանայ երկաւով՝ ըստ օրինի կըպակուի Մա-
նասի մի օրիորդի հետ, և մի աղջիկ զաւակ
նոյնով կանգնեալայ: Ասկից ի վեր հէգ կենն
աղջիկը կըպակուի, և ամենեւին լուր չկայ
իշխալ Աստուրի վրայ:

Ազգային Կրօնական Ժողովն ի նկատի առնե-
լով զայս խնդիր՝ որոշեց բովանդակ ազգային
խորհրդոյ մէջ հրատարակել և որոնել Պոլիկիկեց
Աստուրի հետքը, և հրապարակաւ խնդրել թէ
մի որ իսէ՛ թէ ուր կըգտնուի նա, մեռած է
կենդանի, և եթէ կենդանի է՝ ինչ գործով
կըբաղի, փութալ ծանուցանել ազգային Պատ-
րիարքարանիս ի պատշաճ տնօրէնութիւն՝ քա-
ռամեայ պայմանաժամաւ մը մէջ, որոյ լրմանէն
խոյ՛ սոյն պաշտօնական յայտարարութիւնը
որովիւն չպիտի ունենայ բնաւ:

Կ. Պոլիս, 5 Հոկ. 1877 Կնիք

Եղու կըխօսէին՝ 1) և թէ ետքը զանոնք պատ-
մելու ատենը ըսաւ Աստուած. «հա՛ա ամենն ալ
մէկ լեզու կըխօսին. . . արդ ի՞նչանք ու խառ-
նակեք ՀՈ՛Ն անոնց լեզուն», և այլն: Հիմա՛ թէ
ար լեզուաց խառնակութիւնը պատիժ մըն էր,
որ Աստուած անոնց յանդգնութեանը համար
ուաւ, Աստուծոյ արդարութեանը վայելուչ էր
որ միայն յանցաւորները կրէն պատիժը: Բայց
այ՛ բոլոր ան մարդիկներուն հետ, Ներքով թի
խորհուրդը չընդունեցին, Հայաստանի մէջ մի-
այց միշտ. մանաւանդ Հայկ, որ չուզելով Ներ-
քովի սրբապիղծ գործքերուն համարոհ բլլա-
լու, պաշտպանեց զինքը զէնքով, միշտ Աստու-
ծոյ հաւատարիմ մնաց, Սէնասարի դաշտը եր-
բայցնաց, ուրտեղ աշտարակը կըշինուէր. ու-
մին Աստուծոյ արդարութեանը վայելուչ էր
նոյ ու բոլոր իր կուսակիցները՝ որոնք Հայ-
աստան մտաւին, նոյն պատիժը չկրէին՝ որով Ա-
ստուած ապստամբները պատժեց:

Այս ըսածաւ ուրիշ բան չէ, բայց մէկ վայելուչ
պայցոյց մը: Մէկ ուրիշ ապացոյց լին ալ՝ էվելի
պատիւ ու զօրաւոր, ունինք Աստուծոյ խօսքե-
ն, որ ըսաւ ան գոռաղներուն յանդգնութիւ-
նը պատժելու ժամանակը: Ապաքէն կըսէ Ս-
քովքը. «Արդ ի՞նչանք ու խառնակեք ՀՈ՛Ն տ-
նոնց լեզուն»: Ուրեմն Սէնասարի դաշտին մէջ
խօսակցի. ուրեմն հոն՝ ուր որ քաղաքը ու աշ-
տարակը կըշինէին անոնք, չէ թէ Հայաստանի
մէջ վաւեր թէ որ լեզուաց խառնակութիւնը
բոլոր մարդ կային սեռին ըլլալու ու ի՞նչ
միջոցով:

1) Եւսե (Որոգի) ու կըլատատէ, քի Աղամայ լե-
ռուն անեղծ պահպեցաւ անոնց մեջ, ունց (Աստուծոյ)
հաւատարիմ մնացել էին, ու այն ապստամբեան
գործքին մէջ չէին խառնեալ:

Անիկ Ակնեցի և Այտըն բնակող Յոհաննէս ան-
ուամբ 18ամեայ երիտասարդ մի, որ միջահա-
սակ, քիչ մը վտիտ, գեղեցիկ և երեսն ի
ծաղկախոտէ խանգարեալ է, անցեալ 1876ամին
Հոկ. ամսոյն մէջ Այտնէն մեկնելով ի Բոր Սայիտ
գնացեր է. ուր անգղիացի ծովային ճարտարա-
պետի մը ծառայութեանը մտնելով, նորա հետ
ի կալկաթա երթալուն լուրն առնուած է: Սա-
կայն յետ այնորիկ ամենեւին տեղեկութիւն մի
չընդունուելով նոյն երիտասարդին վրայօք,
նորա ազգականք և բարեկամք կաղաչեն զՀայ
բնակիչն կալկաթայի որ եթէ տեղեկութիւն մի
և լուր մի ունին յիշեալ երիտասարդին վերա-
բերեալ, չնորհ ընեն՝ ի սէր Աստուծոյ, ծանու-
ցանել ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ խմբագրին, յորմէ կըհա-
ղորդուի ազգականաց վերոյիշեալ երիտասար-
դին կորուսելոյ:

Գարահիւսար, 16 Հոկ. 1877
Արժանայարգ խմբագիր—Տէր ԱՐՇԱԼՈՅՍ
ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ անդրանիկ լրագրոյն:

Գոհունակ սրտիւ փութամ բերել ձեզ ի ծա-
նօթումն զանգուգական գեղեցիկ հանգամանո
զվիւռնացի Յակոբ Էֆ. Ձիւլիճեանի որ վասն
գործոց ինչ յայց ելեալ ի Գարահիւսար ի պան-
դխտութեան մերում աստէն յօրինեաց զմերս
միտթարութիւն, կենակցելով ամիսս ինչ ընդ-
մեզ և յիշատակ անմոռաց թողլով զիւրն խաղ-
ազդաւորութեան ի պարծանս իւր և ազգին,
Բազմիցս յայց ի վարժարան մեր ելեալ ի ըննի
արկանէր զմանկունս՝ քաջալերելով զնոսա և
խրախոյս տալով ի մարդս գիտութեան բարոյից
և ուսմանց, փաջալերէր և զմեզ ի ծանր վա-
տակ մեր և միտթարէր կարեկից գոյով մեզ ի
տքնութեան մերում, գիտելով քաջ զի առ ոչ-
ինչ գրեալ զամենայն շարագէպ արկածս բազ-
դին մի զմիոյ հետէ տեղացեալսն զմեր գիտով
կէտ նպատակի ունիմք զյառաջագիտութիւն
մանկանց Գարահիւսարու ի բարոյականին և յու-
սումնականին, որոց կարօտինն ոչ ոսկաւ: Այս-
պէս յարգոյ Յակոբ Էֆէնտի Ձիւլիճեան ուրախ
առնէր զմեզ ազգասիրական զգայուն բնու-
թեամբն, և պատճառ մեծի տրամութեան եղև
ի բաժանիւն ի մէջ զնալով ի հայրենիս իւր ի
Ձիւլիճին, Սակայն և անդուստ իսկ քաջալերե-
լով զմեզ ի յագուրդ բարեսէր զգացմանցն՝
առաքեաց ի նուէր վարժարանիս զերիս հատոր
տարեկան ԱՄՁԱՎԷՊՍ գեղեցիկ կազմեալ, ո-
րով՝ ևս առաւել զսիրտ մեր յինքն գրաւեալ:

Սէնասարի մէջ եղողներուն, սուրբ գիրքը ան-
չուշտ պիտի ըսէր, «ի՞նչանք ու խառնակեք
անոնց լեզուն». առանց էվելցնելու ՀՈ՛Ն մակ-
բայը, ու աս մակբայը ՀՈ՛Ն, հաւատարմութե
կըկարդացուի թէ երբայական բնագրին մէջ և
թէ ուրիշ սրեկից թարգմանութիւններուն մէջ:
Ուրեմն Սէնասարի դաշտին մէջ լեզուները խառ-
նակեցան, և ոչ թէ Հայաստան. Ուրեմն նոյ ու
Հայկ, որ ՀՈ՛Ն չէին, անեղծ պահեցին իրենց
լեզուն. նաեւ բոլոր միւս լեզուները խառնակ-
ուելէն ետքը:

Բայց թէ և քանի մը անձինք իրենց կարծիքը
մէջ բերելով, կըհաւատեն թէ Հայկ Սէնասար
գնաց, ու անկէջ ետքը դարձաւ Հայաստան,
զղջանալով իր ըրած յանցանքին վրայ, ասկէջ
չհետեւ թէ նոյի լեզուն փոփոխութիւն մը ու-
նեցաւ. փոսեցի չենք կրնար ըսել ուղիղ տրա-
մաբանութեամբ, թէ քիչերը՝ որ Հայկի հետ
էին աւրեցին շատերուն լեզուն՝ որ Հայաստան
մնացեր էին, Հայա շատերը կրնային սորվեցը-
նէր Հայկայ ու իրենքիններուն՝ առ ի լեզուն,
թէ որ Սէնասարայ դաշտին մէջ կորսնցուցած ըլ-
լալին: Ուրեմն հաստատուն ու աներկբայելի կը
մնայ, թէ նոյի լեզուն, որ Աղամայ լեզուն էր,
բնաւ փոփոխութիւն մը չկրեց լեզուաց խառնա
կութեան ժամանակը:

Շարունակ: 2

1) Եւսե (Որոգի) ու կըլատատէ, քի Աղամայ լե-
ռուն անեղծ պահպեցաւ անոնց մեջ, ունց (Աստուծոյ)
հաւատարիմ մնացել էին, ու այն ապստամբեան
գործքին մէջ չէին խառնեալ:

փութամբ հրապարակաւ ի լոյս հանել ի ձեռն
ազգագուտ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ՝ զանբաւ շնորհակա-
լիս մեր զՆոբին Յարգութենէ, և զձէն իսկ,
արժանայարգ Տէր, որ բարեհաճ կամօք պատ-
ուէք զվարժարան մեր առաքելով ցարդ ի
նուէր զպատուական լրագիր Ձեր:

Որոյ վասն մնամ յաւէտ երախտագէտ սրտիւ
Ձերումդ արժանապատուութեան
աղօթարար
Ղեռնգ վարդապետ Շիղմաեան:

Քաղաքի մեր ազգային ուսումնասէր օրիոր-
դաց նախնաւորութեան եռանդն շարժելու
նպատակաւ, արժան կհամարիմք յառաջ բերել
աստ զհետեւեալ գիրկուս նամակն՝ զորս հրա-
տարակեալ կըտեսնեմք ՄԱՍԻՍ լրագրոյն ամսոյս
13 թուոյն մէջ, և որ պատիւ կընէ համեստա-
փայլ խանճեան Չապէլ օրիորդին՝ որ Կ. Պօլսոյ
իւսկիւտարի ազգային ճեմարանին յառաջա-
դէմ աշակերտուհիներէն մին է:

. . . Էֆէնտի .
Վարժարանիս աշակերտներէն օրիորդ Չապէլ
Խանճեան՝ ամենա Ս. Պատրիարք հօր կենդա-
նագիրն գծած և Նորին բարձր Սրբազնութեան
նուիրած ըլլալով, շնորհակալութեան և քաջա-
լերութեան գիր մ՝ ընդունած է, որոյ պատ-
ճէնը Ձեր մեծապատուութեան զրկելով կը-
խնդրեմք որ զայն ձեր վաղեմն թերթով հրա-
տարակել բարեհաճիք ի քաջալերութիւն նոյն
օրիորդին և իւր ընկերակցաց:

Մնամք խորին յարգանքօք.
Ի դիմաց հոգաբարձութեան
Ատենագիր
Կ. Յ. Միլիս
Ատենագետ
Կարապէտ Զեմէան:

Համեստափայլ օրիորդ Չապէլ Խանճեան ա-
շակերտուհի բարեկարգ երկսեռ վարժարանի ի
ճեմարան յիւսկիւտար,
Օրիորդ:

Մեր կենդանագիրն գծագրելով մեզ ընծա-
յեր էք. գոհութեամբ ընդունեցին ձեր ընծայն
և գեղարուեստից մէջ ձեր ըրած յառաջգիտու-
թիւնը մեծ ուրախութիւն պատճառեց ինձ:

Անձամբ ալ տեսած էի դպրոցիդ և ձեր
բարգաւաճումը այն ամեն ուսմանց մէջ, որք
ձեզ կաւանդուին:

Կըմաղթեմ Աստուծմէ որ իւր շնորհքն բազ-
մապատկէ ի ձեզ և յընկերուհիս ձեր, և ձեր
վրայ հոգ տանող պատուարժան թաղա խոր-
հրդոյ և հոգաբարձուաց և վարժապետաց կա-
րողութիւն և զօրութիւն պարգևէ:

1877 Հոկ. 5 Աղօթարար Գ. Կ.
Ի Պատրիարքարան Ներքմէ
Հայոց ի Պոլիս Արքեպիսկոպոս

Մեծարգոյ ուրքթօր Չայեան Հայ բժիշկն իմաց
կուտայ հասարակութեան թէ գիւղէն դառնա-
լով ի քաղաքս՝ կըբնակի ի Ֆրանկաց թաղն մա-
սիս Ռուբին Ֆրէնկիանէին մէջ. ուր իւր տունը
ամեն օր զկնի կիսաւուր ժամը ջէն մինչև ցըրա
խորհրդակցութիւն (քօնսիւլթատիօն) կուտայ:

Գաղղիէն Հայերէն և Տաճիկի լեզուներով:

Տոմարակալութեան և առևտրական գործ-
ղութեանց վերաբերեալ որ և իցէ խմբագրու-
թեան, թարգմանութեան և հաշուէքնութեան
պէտք ունեցող անձինք կըխնդրուին գիմելու:

Առ պարոն Ա. Ամպէրեան.
Սբարթալեանց Ֆրէնկիանէն,
Շիշմիներուն մէջ, թիւ 36:
Տոմարակալութեան դաս ևս կըտրուի:

ՁԱԻԱՆ ԵՒ ՓԱՌՆԱԿ Ա.

Հայրենասիրական ոտանաւոր գեղեցիկ եւ բարո-
յական կրկին վիպասանութիւնք են, զորս արժանա-
պատիւ ծեռնին Գաբրիէլ Պատկանեան շարադրեալ
է ի մարտի աշխարհիկ բարբառ, այսինքն գրաբառի
ոճոյն եւ կանոնաց համաձայն, որ ամենեւին ջնմա-
ցիւ Կ. Պօլսոյ հայերէն աշխարհիկ լեզուին:

Յիշեալ կրկին վիպասանութիւնք՝ բովանդակեալ ի
մի հատոր ուրժալ, բաղկացեալ է ի 163 էքեսաց,
եւ ի լոյս բնծայեալ ի տպարանի Եղբարց Տէտեան
ի Չմիտնոս, ուր կըվաճառի ի գին 1 1/2 Եւրոպի:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԽՇՆԱՆՈՒՄՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ